

УДК 94(477.8) „1914–1923”

НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ НА ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (1914–1923 РР.): ДО ПРОБЛЕМИ ХРОНОЛОГІЇ

В.С. Великочий

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті робиться спроба аналізу місця національно-демократичної революції на західноукраїнських землях в Українській революції другого-третього десятиріччя ХХ століття. Узагальнюються здобутки національної історіографії у визначенні хронологічних меж обидвох процесів. Наголошується на тому, що національні революційні процеси початку ХХ століття, які ідентифікуються з такими усталеними кліше, як “національно-визвольні змагання”, “національно-визвольна боротьба”, слід розглядати як окреме явище – Українську революцію. За своєю суттю і перебігом вона є відмінною від революції в Росії, хоч не можна відкидати значних обопільних взаємовпливів між цими процесами.

Стверджується, що завдяки революційним процесам на західноукраїнських землях Українська революція може трактуватися як така, що тривала з серпня-вересня 1914 до середини березня 1923 року.

Ключові слова: *Національно-демократична революція на західноукраїнських землях, Українська революція, національна історіографія, хронологічні межі Української революції, Західно-Українська Народна Республіка.*

Постановка проблеми. В час відзначення сторіччя Української революції об'єктивно обумовленою є проблема узагальнення здобутків національної історіографії з вивчення її історії, в тому числі і питань хронології процесу. На нашу думку, уточнення хронологічних меж цього стрижневого явища в національній історії має не лише значення як інструментарій, а насамперед як мен-

тальна складова нової парадигми формування і репрезентації національної історії. Події революційного характеру початку ХХ ст. на західноукраїнських землях однозначно розглядаються істориками як невід'ємна складова Української революції. За понад сто років нагромадився чималий пласт історичної та історико-мемуарної літератури, яка за сукупністю своєї емпірично-документальної бази і теоретико-методологічних розробок фактично оформилася в українській історіографії в окремий «зунрознавчий» напрям. Водночас, хронологічні межі самої Революції, на нашу думку, вимагають серйозного уточнення і кардинального переосмислення. Дана стаття і є спробою не лише означити, а й частково вирішити вказану проблему.

Мета. Стаття має на меті проаналізувати здобутки української історіографії в частині визначення хронологічних меж Української революції початку ХХ ст., здійснити спробу обґрунтувати потребу переходу на нові часові рамки, що відповідало б як об'єктивному вектору розвитку подій, їх комплексності і системності, дозволило б розглядати процеси національної історії і в контексті, і як складову історії європейського континенту

Виклад основного матеріалу. У загальному контексті історії України Листопадова національно-демократична революція 1918 р. започаткувала процес створення Західно-Української Народної Республіки. Остання розглядається з трьох головних позицій: 1) як складова українських визвольних змагань, передусім ХХ ст.; 2) як унікальний досвід національного державотворення; 3) як складова Української революції. З іншого боку, ЗУНР – це окремий феномен, що стано-

вить складну систему національних, політичних, військових, соціальних, економічних, релігійних відносин, процесів.

Окремі аспекти історії ЗУНР частково піддавалися нами спеціальному історіографічному аналізу [5], зосередимо увагу на з'ясуванні основних здобутків (особливо останніх років), вузьких місць та перспектив подальшого вивчення комплексу питань, пов'язаних з державотворчими процесами.

Різнобічне осмислення історії ЗУНР започаткували українські автори міжвоєнного періоду. З цього приводу М. Литвин зауважував: історію воєн (зокрема, українсько-польської 1918–1919 рр.) пишуть «переможці», а голос «переможених» зазвичай залишався непочутим, тому їх прерогативою стали історико-мемуарні розвідки [37, с. 16]. У цій думці, безумовно, є сенс, однак слід мати на увазі, що саме дослідники, які у 1920–1930-х рр. перебували в Галичині та еміграції, заклали не лише фактологічні підвалини, але й теоретичні підходи, оціночні характеристики, що продовжують побутувати та подекуди визначають головні контури сучасної історіографії ЗУНР. У такому ключі слід розглядати праці К. Левицького, М. Лозинського, В. Кучабського, М. Чубатого, О. Кузьми, І. Карпинця, О. Думіна (А. Крезуб), Д. Долинського, О. Слободича та інших фахових і нефахових істориків [18; 19; 29; 31; 33; 34; 39; 40; 65]. Вони, попри елементи, властиві мемуарному жанру, мають виразну дослідницько-аналітичну спрямованість. Поряд з ними ставимо широку групу публікацій, де «мемуарне начало» переважає над аналітикою, що, однак, не нівелює їх історіографічного значення [30; 45; 49; 63].

Історіографія українського зарубіжжя 1950–1980-х рр. просунулася у дослідженні історії ЗУНР хіба що в намаганні надати їй більшого значення, ролі й місця у новітній історії України. Це знайшло прояв у спеціальних (С. Ярославин [65]) та узагальнюючих працях, в яких ЗУНР

розглядається на тлі національно-визвольних рухів України й усієї Європи (М. Стахів, П. Феденко, І. Нагаєвський, Т. Гунчак та ін. [16; 44; 58; 59; 61]). З-поміж них вирізняється чи не найбільш цитована робота С. Ярославина, яка, за словами автора, поєднує мемуаристику («подаю..., що я бачив власними очима та чув з вуст... діячів...») та історичну аналітику («крім цього, прочитав я і критично перевіряв майже все, що появилось друком на цю тему»). Виступаючи з позицій «галицького п'ємонтизму», він наголошує на прагненні «подати по змозі вірний образ визвольних змагань найбільш національно свідомої і зорганізованої вітки нашого народу» [65, с. 5–6], тобто галицьких українців. Ще одна змістовна особливість книги проявилася у поєднанні полемічності з мемуарною біографією, коли становлення ЗУНР розкривається фактично через призму діяльності Є. Петрушевича [65, с. 16–18].

«Діаспорну» літературу з історії ЗУНР характеризує чи не найбільша ідейно-політична заангажованість. Це, між іншим, проявилася у гострій полеміці, яка, вийшовши за межі історико-подієвого, навіть ідейного дискурсу, набула характеру міжособистісного протистояння. Про це виразно свідчить гостра реакція наукових і громадських кіл на спогади Л. Цегельського, уривки яких у грудні 1959 – квітні 1960 рр. друкував часопис «Америка» (Філадельфія) [62]. Вже самою претензійною назвою «Від легенди до правди» автор, з одного боку, знецінював надбання своїх попередників, закидаючи їм відсутність «автентичних спогадів», а з іншого, будучи безпосереднім обізнаним учасником державотворчих процесів, подавав їх у тенденційному вигляді, тобто з позицій національно-демократичного діяча та перебільшення своєї особистої ролі у тих подіях. Гострі історико-публіцистичні виступи С. Ріпечького й І. Кедрина [24; 48] не лише викривали суб'єктивність, упередженість Л. Цегельського, а й пропонували

свої трактування, оцінки головних подій та осіб, що визначали й уособлювали триумф і трагедію національно-визвольної боротьби.

Поряд з цим точилася гостра полеміка між українськими зарубіжними та радянськими авторами з найрізноманітніших проблем розвитку ЗУНР. Про її характер типово і красномовно свідчить закид укладачів «Енциклопедії українознавства» В. Кубійовича і В. Маркуся укладачам «Української радянської енциклопедії», які «не можуть дати ради» з історією ЗУНР; тож її «пряме замовчування» породжувало колізії, коли цілий відрізок часу від листопада 1918 р. (розпаду Австро-Угорщини) до червня 1919 р. (захоплення Галичини Польщею) практично «випадав» з історичного процесу і т. п. [27, с.41–43].

Радянська література посідає особнє місце в історіографії ЗУНР. Сучасні науковці вже здійснювали її аналіз [4; 47, с. 16–23; 52, с. 3–9], тому обмежимося кількома думками з цього приводу. При характеристиці радянської історіографії завжди, зокрема й у спеціальних публікаціях [28], відзначається виступ О. Карпенка, який листопадові події 1918 р. назвав «загальнонаціональним повстанням» та «народною буржуазно-демократичною революцією», що відкривала шлях демократичним перетворенням [25]. У відповідь не забарилася розгромна стаття, що значною мірою визначала «офіційний» погляд радянської науки на проблему [13].

На тлі безоглядної сучасної критики української радянської історіографії певним дисонансом лунає голос Ю. Сливки про необґрунтованість її «абсолютної неґації». З'ясувавши умови, в яких досліджувалася історія ЗУНР, учений узагальнив тенденції цього процесу в 1960–1980-х рр., коли починали руйнуватися негативні стереотипи та посилювалося прагнення повнішого висвітлення цього драматичного періоду історії України [52, с. 6–7]. Додамо, що у 1980-х рр. з'явилася

низка праць, зокрема й названого автора [53–55], де в межах офіційних канонів усе-таки звучала теза про організаційно-ідеологічне оформлення українського національного руху в Галичині, який поряд з іншими народами Австро-Угорщини спричинився до руйнування імперії.

Видається, що за публікаціями з історії ЗУНР, які з'явилися упродовж трьох останніх десятиріч в Україні, можна відстежувати динаміку трансформаційних процесів вітчизняної пострадянської історіографії. Це стосується як оновлення наукового інструментарію і теоретико-методологічних засад досліджень, так і нарощування джерельної бази та інших кардинальних змін у вітчизняній історичній науці. Цей процес започаткували львівські й івано-франківські історики радянської школи, за ними пішли дослідники молодшої генерації, а також учені з інших регіонів України. Отож можна простежити таку еволюцію в термінології: відмова від «старих» трактувань ЗУНР і Листопадового 1918 р. повстання як «контрреволюційних», «антинародних»; у визначенні їх характеру спершу зберігався радянський рудимент у вигляді словосполучення «буржуазно-демократичний характер», який поступово замінювався на вираз «національно-демократичний». Так розпочиналася зміна парадигм із радянської соціально-класової на державницьку національно-патріотичну.

На тлі наростання потоку різновидових публікацій академічного і науково-популярного характеру помітними віхами нарощування знань з історії ЗУНР стали монографічні і дисертаційні дослідження Б. Тищика і О. Вівчаренка (1993), М. Литвина і К. Науменка (1995), М. Сеньківа, І. Думинця (1996), С. Макарчука (1997), М. Литвина (1998), Л. Дещинського (1998), В. Кондратюка і В. Регульського (1998), О. Красівського (1998, 2000), А. Панчука (2000), О. Павлишина (2001), колективні праці «Західно-Українська Народна Республіка:

Історія» за редакцією О. Карпенка (2001), «Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Ілюстрована історія» під керівництвом М. Кугутяка (2008) та ін. Важливим стимулом розгортання зазначеного процесу стали наукові конференції в Івано-Франківську, Львові, Тернополі з нагоди 75-ї, 80-ї, 85-ї, 90-ї, 95-ї річниць ЗУНР. Видані за їх підсумками матеріали [11; 20; 41; 60] відображають еволюцію переосмислення цієї проблеми.

Паралельно з цим розвивалася і поглиблювалася тенденція, коли ЗУНР стала розглядатися як невід’ємна складова феномену Української революції. Про масштабність таких зрушень свідчить факт захисту в 1990-х рр. близько 150 докторських і кандидатських дисертацій з революційної тематики 1917–1920 рр. [8, с. 5]. Причому, ця динаміка не спадала і в наступні роки. За нашими підрахунками за період з 2006 по 2011 рр. було захищено 171 дисертацію, в т.ч. – 25 докторських.

Прикметною рисою сьогодення також стало активне вивчення її історії на перетині різних наукових дисциплін – мистецтвознавства, педагогіки, філософії, особливо правознавства тощо. З позиції історичної науки цьому явищу важко дати однозначну оцінку. Тим часом застосування ширшого кола не властивих їй методів, прийомів, інструментарію досліджень сприяє розкриттю якісно нових зрізів і властивостей певного явища, тому їх результати слід активно залучати і вивчати в історіографічному науковому просторі. Однак, коли за висвітлення складних суспільно-політичних процесів беруться нефахові історики, це нерідко призводить до спотвореного та неадекватного сучасному рівню знань відображення їх суті. Так, наприклад, на початку XXI ст. українознавство сприймаються понятійний інструментарій та оціночні характеристики, які застосовуються для висвітлення теми «Становлення української державності в Галичині (1918–1923 рр.)», що побутували в радянській науці [38].

Вважаємо, що однією з найбільш репрезентативних за джерельною й історіографічною базою з історії ЗУНР є Листопадава 1918 р. національно-демократична революція на західноукраїнських землях.

На сьогодні нагромаджено чималий масив різножанрових праць про передумови революції та встановлення української влади у Львові й Галичині. Ця проблема вже була предметом історіографічного аналізу [25, с. 3–9; 47, с. 19–70], тому обмежимося принциповими зауваженнями щодо сучасного стану дослідження. Головним джерелом її вивчення залишається історико-мемуарна спадщина учасників тих подій, з-поміж якої вирізняється з десятків знакових, «відправних», праць, зокрема К. Левицького, О. Кузьми, Р. Купчинського, Л. Ганкевича та інших діячів, про яких уже згадувалося. При висвітленні цього питання науковці часто опиняються в атмосфері полярно протилежних характеристик, штампів-кліше, спричинених заангажованістю мемуаристів. Таким прикладом слугує постать Д. Вітовського, якого радикально-однопартійці підносили до ролі головного натхненника й організатора перевороту [50; 51], тоді як націонал-демократи не завжди заслужено критикували його, доводячи, що саме їхня політична сила відіграла вирішальну роль у тих подіях [1; 3; 33; 62].

Нерідко дослідники виступають в ролі «ретрансляторів» позиції представників різних ідеологічних течій, передусім консервативної та націоналістичної. Перша, яку окреслив В. Кучабський [66], позначена неприхованим песимізмом (нерідко роздратуванням) в оцінках революційних зрушень та перспектив здобуття державності загалом через слабкість, нерішучість дій українського національно-демократичного проводу, тож керована на таких засадах боротьба прирікалася на поразку.

Схожі погляди і настрої властиві працям, написаним з позицій націоналізму.

Таким зразком слугує мемуарна робота та історико-полемічні виступи Д. Паліїва [45; 46] – чільного діяча УВО. Попри інформативну насиченість, вона відзначається тенденційністю, намаганням «виправити», а то й «переписати» історію Листопадового чину. Ця лінія проводиться і в репрезентативному мемуарному діаспорному збірнику (1973) (до речі, перевиданому в Україні 1993 р.), в якому упорядник М. Гуцуляк доводить, що «фактичним конструктором-архітектором Листопадового Чину» був Д. Паліїв, та гостро критикує військовий і політичний провід за ліберальність, нерішучість, безпорадність [17]. Упорядник застосовує і підходи, притаманні праці П. Мірчука [42, с. 296–303], в якій крізь призму інтегрального націоналізму міжвоєнного періоду акцентується на самопожертві і дієвості української молоді під час «Листопадового зриву».

Напрацювання радянських авторів з проблеми постановня ЗУНР опинилися на маргінесі сучасного історіографічного простору, тож про них згадують головно задля критики, протиставлення та відсепакування національно зорієнтованого наукового доробку. Зокрема, у репрезентативних радянських виданнях листопадові 1918 р. події в Галичині трактуються не інакше як «захоплення влади націоналістами», сама ЗУНР оголошується «антинародним державним утворенням». Прагнення створити на руїнах цісарської імперії «буржуазно-націоналістичну державу» трактувалося як «австрійська інтрига» [12, с. 8–9; 160–162; 22]. Українству відмовлялося навіть у праві на власну національну державність.

Констатуємо досить детальне, повне висвітлення в українській історіографії організаційно-підготовчих заходів і процесу встановлення української влади у Львові та усій Галичині. Близько семи десятиріч неперевершеним авторитетом у цьому питанні залишалася робота О. Кузьми «Листопадові дні 1918 р.» (1931). Написана в дусі позитивізму, вона деталі-

зує комплекс зовнішніх і внутрішніх чинників, що відображають зміст зазначених у назві подій [29]. Друга з черги і також уже згадувана історико-мемуарна праця М. Гуцуляка, претендуючи на ліквідацію «поважної прогалини в історії визвольних змагань», також несе на собі тягар оціночного суб'єктивізму. Вона вийшла з середовища комбатантської групи учасників Листопадового зриву, що пояснює акценти на військово-організаційних аспектах описаних подій [17, с. 13–174]. У такому плані ця подія ґрунтовно розкривається і сучасними авторами: М. Литвин показав їх через розгортання українсько-польського збройного конфлікту в Галичині [36, с. 3–50]; М. Лазарович – під кутом участі УСС у Листопадовій революції в краї [32, с. 201–222].

Запропонований О. Кузьмою «образ Листопадового чину» в загальних рисах простежується в багатьох сучасних, у тому числі й найґрунтовніших, дослідженнях [24; 40, с. 41–58]. Обстоюючи засади історизму, науковці старанно вибудовують «логічний ланцюжок», що має доводити «глибокі витоки» та «закономірність» виникнення і реалізації державницької ідеї. Причинно-наслідкові зв'язки розкриваються через показ того, як нарощування «внутрішнього» потенціалу національно-політичного руху українців Галичини наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. реалізувалося за сприятливих «зовнішніх» обставин (розпад Габсбурзької монархії; війна – «каталізатор» національних рухів тощо). Такі підходи окреслилися ще у студіях 1930-х рр. [29, с. 5–27; 33; 34; 43], а їх історіографічна тяглість проявляється в репрезентативних працях початку ХХІ ст. [21, с. 24–41].

На тлі деталізованого висвітлення процесу підготовки та перебрання влади у Львові і в Галичині у листопаді 1918 р. в українській історіографії, як це не парадоксально на перший погляд, залишається дискусійною низка засадничих питань цієї визначної віхи національного державотворення. Йдеться передусім про дати

і характер (формальний чи фактичний) проголошення західноукраїнської державності, з одного боку, та визначення етапності і характеру переломних суспільно-політичних подій, що її уможливили, – з іншого. Більш детально це питання розглядалося нами в окремих дослідженнях [6; 7]. Зазначимо лише, що стрижневими подіями цього процесу є рішення західноукраїнських установчих зборів у м. Львові 18–19 жовтня 1918 р. та український збройний виступ 31 жовтня – 1 листопада цього ж року в столиці Галичини.

Проблема хронології Листопадової революції на західноукраїнських землях мала б слугувати тим інструментом, який дозволить більш глибоко вивчити, означити і висвітлити процес боротьби за становлення і утвердження національної державності в Галичині. Ця революція розглядається сучасними вченими в контексті соборницької боротьби українства за власну державу в ході Української революції початку ХХ ст. Її нижня межа, як правило, встановлюється дослідниками або 18–19 жовтня, або 31 жовтня – 1 листопада 1918 р. Верхня, як правило, визначається 13 листопада 1918 р. – проголошенням «Тимчасовим основним законом про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської монархії» нової держави – ЗУНР. Таким чином, процес корінних змін у суспільстві, у його державному устрої фактично отожднюється лише зі становленням української влади на частині західноукраїнських земель.

В історіографічному контексті вважається, що переломною віхою національно-державницького поступу українців Галичини стали події 1 листопада 1918 р., що номінуються як «Листопадовий зрив», «повстання», «переворот», навіть «революційний падолист», а подекуди як «військовий заколот», «недемократичний акт» тощо. Процеси переобрання українцями влади в Галичині та їх національного державотворення у 1918 р.

і визначаються власне як «Листопадова 1918 р. національно-демократична революція». Одним з перших таке трактування запропонував О. Карпенко; його поділяє частина науковців західного регіону України, де найактивніше досліджується ця проблематика. Воно загалом відповідає змісту аналогічних подій у Східній Європі та в Наддніпрянській Україні. Стосовно останньої є чітка загальновизнана періодизація революційно-державницького процесу (див. [10]). Етапність і динаміка національно демократичного революційного процесу на західно-українських землях ще не мають більш-менш виразної схеми, якщо створення такої як окремої, взагалі має сенс.

Зі всього видно, що поняття «Листопадова 1918 р. національно-демократична революція» у часовому відношенні не обмежується вказаним місяцем, тим більше подіями 1 листопада 1918 р. у Львові, а охоплює ширші, хоча й чітко не визначені хронологічні рамки. Намагання сучасних істориків пов'язати генезу ЗУНР із Центральною Радою дає зручні підстави для її розгляду як складової Української революції. Сукупність подій, що позначають це явище, загалом зрозуміла: їх зміст охоплює військово-політичні приготування, пов'язані з переобранням влади, та відцентрові і доцентрові відносини між Віднем і Львовом.

Переважання позитивістських методологічних підходів ускладнює з'ясування процесу легітимізації української державності. Це спонукає до думки, що українське державотворення в Галичині розгорталося і кристалізувалося під час Листопадової 1918 р. революції. Однак при спробах узгодити ці два процеси – державотворчий і революційний – виринає чимало суперечностей і запитань. Аналізуючи сучасну історіографію ЗУНР, Ю. Сливка звернув увагу на «тривожну тенденцію», що полягає в недооцінці заяви цісаря від 16 жовтня 1918 р. про реорганізацію монархії у федеративну державу та ухвалу УНРади 18 (19)

жовтня про об'єднання всіх українських земель Австро-Угорщини в Українську державу, яка оголошувалася суб'єктом міжнародних відносин. Отже, з точки зору українців, усе те, що відбувалося наприкінці жовтня – на початку листопада 1918 р., мало законний характер, а спроби перешкодити реалізації названих актів і були намаганням насильно захопити владу на чужій території [52].

Коли йти за такою логікою, яку в різних інтерпретаціях поділяє чимало істориків, то виходить, що Українська держава на етнічних землях Галичини вже «фактично» існувала з 19 жовтня, а події 1 листопада слід трактувати в розрізі «подальшого утвердження української влади». Якщо ж за «фактичне» виникнення ЗУНР брати 13 листопада, тоді виходить, що вона постала внаслідок переобрання влади «революційним шляхом» на початку листопада 1918 р. у Львові та в Галичині.

Разом з тим, виникнення української державності у жовтні 1918 року не було одномоментним актом і не може бути потрактоване, як таке, що легко дісталось «з доброї руки» цісаря Австро-Угорщини. Відомому Маніфесту Карла I «До моїх вірних австрійських народів» передувала тривала національно-визвольна боротьба українців Австро-Угорщини, яка перейшла у завершальну організаційну стадію з початком Першої світової війни. Створення і діяльність Легіону Українських січових стрільців як першої національної бойової формації стало яскравим проявом, на нашу думку, революційних перетворень на західноукраїнських землях. В цей же час виникають такі ж військові формування національного характеру й у таких на той час «недержавних націй», як от польська, що ставили собі за мету відродження власного державного організму. Саме з моменту початку Першої світової війни і розпочалася так звана Велика Східноєвропейська революція, що покликала до життя національні польську, полінаціональні чехос-

ловацьку, югославську держави. Не стала винятком у цьому контексті й українська нація, зокрема та її частина, що населяла західні етнічні землі. Таким чином, вважаємо за можливе визначити нижню межу Листопадової революції серпнем-вереснем 1914 р.

Що стосується верхньої межі, з проголошенням ЗУНР сама революція не завершилася. Процеси змін на західноукраїнських землях політичного, державотворчого, соціально-економічного, національно-культурного характеру продовжувалися і після 13 листопада 1918 р. Змінювалися назви держави, її статус, політичний устрій, була втрачена територія. Однак боротьба наполегливо продовжувалася на дипломатичному фронті аж до 14 березня 1923 р. – офіційного рішення Ради послів Антанти щодо передання Польщі права на підмандатне управління українською Галичиною [56]. Після цього останнє національне державне українське утворення часів Української революції припинило своє існування, що, вважаємо, і завершило процес самої революції.

Усталеними в національній історіографії є межі 1917–1921 рр. Історіографічна традиція потрактовувала і продовжує це робити прямо чи опосередковано (додержуючись усталеної хронології) Українську революцію як складову Російської. Хоч насправді у двох цих явищ були абсолютно різні завдання і мета, різні рушійні сили. Вважаємо, що хронологічними межами «Листопадової революції» слід вважати не жовтень-листопад 1918 року, а серпень-вересень 1914 – березень 1923 рр. Такий підхід, на нашу думку, дозволяє внести корективи й у періодизацію Української революції як загальнонаціонального процесу.

Одразу зазначимо, що такий підхід до хронології Української революції не є оригінальним. Ще 1999 р. львівський вчений Ярослав Грицак у часописі «Україна модерна» [15] запропонував нову хронологію революційних подій в Україні

початку ХХ ст., ґрунтовану на теоретичних і методологічних засадах розгляду історичного процесу як загальноєвропейського, запропонованих рядом зарубіжних вчених (Р.Марком, А.Адамсом, А.Армстронгом, С. Гутієром, М. фон Гаґеном) [67].

Використовуючи історичну спадщину української історіографії, Я. Грицак спирався на праці І. Лисяка-Рудницького, Романа Шпорлюка [35; 68]. Саме їм, як стверджує вчений, належить теза про можливість застосування до Української революції нижньої хронологічної межі, пов'язаної з виникненням перших національних військових формувань в ході Великої війни за аналогію з поляками і чехами. «Так само як поляки, чехи і словаки пов'язують початок своїх відповідних національних революцій з діяльністю Пілсудського та його легіонів (а рівно ж з діяльністю Дмовського по іншій стороні барикади) у польському випадку та діяльністю Масарика і Крамаржа – також у 1914–1915 рр. – у чеському випадку, так само українці можуть розглядати 1914 р. як відправну точку своєї революції» [15].

Що стосується верхньої межі, то тут спостерігається певна двоякість підходу в національній історіографії. Традиційним і найбільш поширеним є підхід у її визначенні березнем 1921 р. – підписанням так званого Ризького миру, за яким міжнародного визнання набувала Українська Соціалістична Радянська Республіка – маріонеткова проросійська держава. 14 березня 1923 р. як кінцева дата Української революції лише в останні десятиріччя набуває поширення в національній історіографії, ще не є усталеною і залишається доволі дискусійною.

В час відзначення сторіччя Української революції проблема її хронології стає все більш актуальною, набуває розуміння і поширення в академічних наукових колах [2; 9], обирається предметом аналізу українськими вченими [14; 23], актуалізується у номінуванні окремих наукових статей і досліджень [57].

Висновок. Таким чином, в українській історіографії в останні десятиріччя спостерігається процес серйозного уточнення, переосмислення хронології Української революції, як загальнонаціонального процесу. Все більшого поширення набувають підходи, при яких національні революційні процеси початку ХХ ст., які ідентифікуються з такими усталеними кліше, як «національно-визвольні змагання», «національно-визвольна боротьба», розглядаються як окреме явище – Українська революція. За своєю суттю і перебігом вона є відмінною від революції в Росії, хоч не можна відкидати значних обопільних взаємовпливів між цими процесами.

Суттєвого перегляду хронологічних меж вимагає і Листопадова 1918 р. національно-демократична революція на західноукраїнських землях. Її слід розглядати в контексті загально-континентального процесу боротьби європейських народів за своє національне визволення і державне самоствердження в ході Першої світової. Виходячи з такого підходу, нижню межу цього процесу (національно-визвольні змагання на західноукраїнських землях) і явища (Листопадова 1918 р. національно-демократична революція) слід не лише об'єднати, а й взаємоузалежнити, розглядати їх в контексті тягlosti і неперервності. Вважаємо за можливе використання в такому випадку терміну «національно-демократична революція на західноукраїнських землях 1914–1923 рр.».

З іншого боку, з такого потрактування хронологічних меж національно-демократичної революції на західноукраїнських землях логічно випливає потреба уточнення меж Української революції другого-третього десятиріччя ХХ ст. Насамперед тому, що її складовою і невід'ємною частиною є революційні події на західноукраїнських землях цього періоду. З іншого боку, саме ці події і розширюють межі власне Української революції у її загальнонаціональних масш-

табах, утверджують її нову парадигму як національно-визвольну, національно-державницьку, соборницьку. Тому цілком закономірним вважаємо потрактування меж Української революції 1914–1923 рр.

Література

1. Баран С. До історії повстання ЗУНР. Діло. 1923. 6 січня.

2. Басара-Гелішак Г.Б., Скальський В.В. Міжнародна наукова конференція «Революція, державність, нація: Україна на шляху самоствердження (1917–1921 рр.)». Український історичний журнал. 2017. № 3. С. 208–213.

3. Бачинський В. Україна рве кайдани (Двадцятиліття української революції). Львів : Вид. І. Тиктора, 1937. 32 с.

4. Великочий В. Відсіваючи зерна від половини... (штрих до оцінки наукового здобутку української советської історіографії суспільно-політичних процесів у Галичині 1914–1919 рр.). [Електронний ресурс]. URL: http://www.ji.lviv.ua/n64texts/velykochij_istoriografi_a.htm.

5. Великочий В. Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР : монографія. Івано-Франківськ: Плай, 2003. 278с.; Великочий В. Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914–1919 рр.: монографія. Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ Центру інформаційних технологій Прикарпатського нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2009. 812 с.

6. Великочий В. Дмитро Вітовський (1887–1919 рр.): документальний нарис. Коломия : Вік, 1997. 78 с.

7. Великочий В. Державно-політична система ЗУНР. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Історія» / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. Вип. 3. С. 104–113.

8. Верстюк В. Передмова. Український національно-визвольний рух. Березень-листопад 1917 року : док. і м-ли / упоряд. В. Верстюк (кер.) та ін. К., 2003.

9. Водотика Т., Скальський В. Переосмислення Революції 1917 року: війна, революція і державність в Україні. Україна модерна [Електронний ресурс]. URL: <http://uamoderna.com/event/vodotyka-skalsky-about-revolution>.

10. Гай-Нижник П. До питання визначення терміну і хронологічних меж Української революції [Електронний ресурс]. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2018/05/7/152416/>.

11. Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. До 95-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. 2014. Ч. 25–26. 420 с.

12. Герасименко М. Боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з Радянською Україною. К., 1960. 272 с.

13. Герасименко М. П. До питання про характер подій у Східній Галичині на початку листопада 1918 р. Український історичний журнал. 1959. № 3. С. 86–94.

14. Гоцуляк В.В. Сучасні інтерпретації історіографії Української революції 1917–1921 рр. Вісник Черкаського університету. 2017. № 1. С. 7–23.

15. Грицак Я. Українська революція 1914–1923 рр.: нові інтерпретації. Україна модерна. 1999. № 2–3. С. 254–269.

16. Гунчак Т. Україна: перша половина XX ст.: нариси політичної історії. К. : Либідь, 1993. 288 с.

17. Гуцуляк М. Перший Листопад 1918 року на Західних Землях України: зі спогадами і життєписами членів комітету виконавців Листопадового Чину. Нью-Йорк, 1973. 407 с.

18. Долинський Д. Боротьба українського народу за волю і незалежність: огляд подій за рр. 1918, 1919 і 1920. Вінніпег. 1920. 246 с.

19. Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців 1914–1918. Дзвін. Львів, 1991. Ч. 9–12; 1992. Ч. 1–12; 1993. Ч. 1–6.

20. Західно-Українська Народна республіка: історія і сучасність. Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів. 2000. Вип. 6. 374 с.

21. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: історія / кер. авт. кол. О. Карпенко. Івано-Франківськ : Сіверсія, 2001. – 628 с.

22. Історія Української РСР : у 8 т., 10 кн. / АН УРСР, Ін-т історії, Ін-т археології. К. : Наукова думка, 1978. Т. 3. 607 с. ; Т. 4. 531 с. ; К., 1977. Т. 5. 592 с.

23. Капелюшний В. «Українська революція 1917–1921 років» у шкільних підручниках та навчальній літературі з історії України: історіографічні та загально-педагогічні аспекти. Етнічна історія народів Європи. 2017. Вип. 51. С. 65–70.

24. Карпенко О. Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення Західно-Української Народної Республіки. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923 : історія / кер. авт. кол. О. Карпенко. Івано-Франківськ : Сіверсія, 2001. С. 74–165.

25. Карпенко О. Ю. До питання про характер революційного руху в Східній Гали-

чині в 1918 р. З історії західноукраїнських земель. К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1957. Вип. 1. С. 59–90.

26. Кедрин І. Викривлена правда: події в Україні у 1918 р. у кривому дзеркалі споминів д-ра Лонгіна Цегельського. Нью-Йорк : Братство УСС, 1963. 35 с.

27. Кубійович В., Маркусь В. Дві українські енциклопедії. Нью-Йорк : Пролог, 1961. 145 с.

28. Кугутяк М. Він повертає українській історії її справжнє обличчя. До 85-річчя з дня народження професора Олександра Карпенка. Карпенко Олександр. З історії Західно-Української Народної Республіки. (До 85-річчя з дня народження професора О. Ю. Карпенка) / за заг. ред. М. Кугутяка. Івано-Франківськ : Прикарп. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2006. С. 5–11.

29. Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. Львів : Червона Калина, 1931. 448 с.

30. Купчинський Р. За рідну землю. (Зі споминів Визвольної війни). Календар Українського Народного Союзу на 1929 р. Джерсі-Сіті. 1928. С. 48–54.

31. Кучабський В. Вага і завдання Західно-Української Держави серед сил Східної Європи на переломі 1918/1919-го року. Дзвони. Львів. 1932. Ч. 3. С. 111–121 ; Ч. 4. С. 194–203 ; Ч. 5. С. 353–359 ; Ч. 7–8. С. 540–553 ; Ч. 11. С. 723–732 ; Ч. 12. С. 783–794 ; 1933. Ч. 1. С. 33–39.

32. Лазарович М.В. Легіон Українських січових стрільців : формування, ідея, боротьба. Тернопіль : Джура, 2005. 592 с.

33. Левицький К. Великий Зрив. Львів : Червона Калина, 1931. 150 с.

34. Левицький К. Розпад Австрії і українська справа. Українська Галицька Армія : м-ли до історії. Вінніпег : Вид-во Д. Микитюка, 1966. Т. 3. С. 10–19.

35. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т. Том І. / Пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкеевої. К. : Основи, 1994. 554 с.

36. Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецтва. Львів : Каменярь, 1991. Вид. 2. 200 с.

37. Литвин М. Р. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. : автореф. дис. ... доктора іст. наук. Львів, 1999. 36 с.

38. Лісна І. Становлення української державності в Галичині (1918–1823 рр.). Тернопіль, 2001. 92 с.

39. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. Нью-Йорк : Червона Калина, 1970. 228 с.

40. Макарчук С. Українська республіка галичан : нариси про ЗУНР / С. Макарчук. Львів : Світ, 1997. 192 с.

41. Міжнародна наукова конференція, присвячена 75-річчю Західноукраїнської Народної Республіки, 1–3 листопада 1993 р. : мат. Івано-Франківськ, 1993. 175 с.

42. Мірчук П. Українська державність 1917–1920. Філадельфія, 1967. 400 с.

43. Мудрий В. Передісторія великого Зриву. Українська Галицька Армія : мат. до історії. Вінніпег : Вид-во Д. Микитюка, 1958. Т. 1. С. 17–48.

44. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. К. 1993. 413 с.

45. Паліїв Д. Листопадова революція. З моїх споминів. Львів : Новий час, 1929. 44 с.

46. Паліїв Д. На чисту воду. Літопис Червоної Калини. 1930. Ч. 6. С. 6–8.

47. Панчук А. М. Історіографія Західно-Української Народної Республіки (1918–2000 рр.) : дис. ... канд. іст. наук. К., 2000. 242 с.

48. Ріпецький С. Листопад 1918 року : Листопадовий зрив, Українські Січові Стрільці, полковник Дмитро Вітовський – в кривому дзеркалі споминів Лонгіна Цегельського. Нью-Йорк ; Детройт : Вид. Братства Українських Січових Стрільців, 1961. 48 с.

49. Рудницький М. Перші революційні подуми. Діло. 1937. 27 березня. Ч. 67. С. 5–6.

50. Савчук Б. Вихованці станіславської гімназії в національно-визвольних змаганнях (1914–1939 рр.). // Івано-Франківська (Станіславська) українська державна гімназія : історико-педагогічний нарис / за заг. ред. Б. Ступарика. Івано-Франківськ. 2000. С. 112–139.

51. Савчук Б. Договір Галицької армії з А. Денікіним (листопад–грудень 1919 р.). Галичина. Івано-Франківськ, 2001. № 5/6. С. 214–219.

52. Сливка Ю. Етапи та головні напрями дослідження ЗУНР в українській історіографії. Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2000. Вип. 6. С. 3–9.

53. Сливка Ю. Ю. Боротьба за возз'єднання українських земель в єдиній державі в період перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції та іноземної воєнної інтервенції в Країну Рад (1917–1920 рр.). Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною / відп. ред. Ю. Ю. Сливка. К. : Наукова думка, 1989. С. 7–56.

54. Сливка Ю. Ю. Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення. К. : Наукова думка, 1973. 254 с.

55. Сливка Ю. Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939). К. : Наукова думка, 1985. 271 с.

56. Соляр І.Я. Ради Послів рішення від 15 березня 1923 року про Східну Галичину [Електронний ресурс]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Rady_posliv

57. Соляр І. Українська революція 1914–1923 років в національній пам'яті галичан у міжвоєнний період ХХ століття. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів. 2017. Вип. 29: Primum agere. Ювілейний збірник на пошану Миколи Литвина. С. 157–164.

58. Стахів М. Західня Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923 : в 6 т. Скрентон : Український робітничий союз, 1962. Т. 4. 122 с.

59. Стахів М. Україна в добі Директорії. Скрентон, 1964. Т. 4 : Директорія і Антанта. 352 с.

60. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 18: Західно-українська народна республіка : До 90-річчя утворення / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів. 2009.

61. Феденко П. Український рух у 20 столітті. Лондон : Наше слово, 1959. 259 с.

62. Цегельський Л. Від легенд до правди. Спогади про події в Україні, зв'язані з першим листопада 1918 року. Нью-Йорк ; Філадельфія, 1960. 313 с.

63. Чайковський А. Чорні рядки : Мої спомини за час від 1.11.1918 до 13.5.1919. Львів, 1930. 119 с.

64. Чубатий М. Державний лад на Західній Області Української Народньої Республіки. Львів, 1921. 52 с.

65. Ярославин С. (о. Ісидор Сохоцький). Визвольна боротьба на західно-українських землях у 1918–1923 роках. Філадельфія, 1956. 184 с.

66. Kutschabsky W. Die Westukraine im Kampfe mit Polen und dem Bolschewismus in den Jahren 1918–1923. Berlin, 1934. 386 s.

67. Mark R. Die gescheiterte Staatsversuche // Ukraine: Gegenwart und Geschichte eines neuen Staates / Hrg. von G. Hausmann und A. Kappeier. Baden-Baden, 1993. S. 82–99; Adams A.E. The Great Ukrainian Jacquerie // The Ukraine, 1917–1921: A Study in Revolution / Ed. by Taras Hunczak. Cambridge, Mas., 1977. P. 247–270; Armstrong A. Myth and History in the Evolution of Ukrainian Consciousness // Ukraine and Russia in Their Historical Encounter / Ed. by P. J. Potichnyj, M. Raeff, J. Pelenski, G.N. Żekulin. Edmonton, 1992. P. 125–127; Guthier S. L. The Popular Base of Ukrainian Nationalism

in 1917. Slavic Review. 1979. Vol. 38. № 1. P. 30–47; Eley G. Remapping the Nation: War, Revolutionary Upheaval and State Formation in Eastern Europe, 1914–1923. Ukrainian-Jewish Relations in Historical Perspective / Ed. by H. Aster and P. J. Potichnyj. 2nd Ed. Edmonton, 1990. P. 205–246; Hagen von, M. The Dilemmas of Ukrainian Independence and Statehood, 1917–1921 // The Harriman Institute Forum. 1994. Vol. 7. № 5. P. 7–11.

68. Szporluk R. Review. The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States. 1978–1980. Vol. XIV. № 37–38. P. 267–271.

Velykochyy V.S. NATIONAL DEMOCRACY REVOLUTION ON WESTERN UKRAINIAN TERRITORIES (1918–1923): TO THE PROBLEMS OF CHRONOLOGY. *In Ukrainian historiography in recent decades there is a process of serious refinement, rethinking the chronology of the Ukrainian Revolution as a nationwide process. The approaches to define national revolutionary processes at the beginning of the 20th century such as «national liberation struggles», «national liberation fight» become more popular and regard as a separate phenomenon – the Ukrainian Revolution. At their core, and course it is different from the revolution in Russia. At the same time, one can not reject significant mutual interactions between these processes.*

A significant revision needs to be done about the chronological boundaries that requires to national-democratic revolution in November 1918 in the western Ukrainian lands. It should be considered in the context of the general process of continental European nations struggle for their national liberation and national self-assertion during the First World War. The lower boundary of this process (national liberation struggles in the western Ukrainian lands) and the phenomenon (the national-democratic revolution in November 1918- this interpretation is still used) should not only be united, but also regarded as endless. As the result we consider it possible to use the term «National democratic revolution in the western lands in 1914–1923».

On the other hand, from such an interpretation of the chronological boundaries of the national-democratic revolution in the western Ukrainian lands there is a need to clarify the boundaries of the Ukrainian Revolution of the second-third decade of the twentieth century. That is because the integral part is the revolutionary events in the western Ukrainian lands of this period as unseparate part of the determine revolution. On the other hand, all these events extend the boundaries of the Ukrainian revolution itself on its national scale. This will contribute to the establishment of a new paradigm for its consideration, as a national liberation. Therefore, it is quite natural to consider the borders of the Ukrainian Revolution for 1914–1923.

Keywords: *National-democratic revolution in the western Ukrainian lands, Ukrainian revolution, national historiography, chronological borders of the Ukrainian Revolution, Western Ukrainian National Republic.*